

Құдайберген МӘМБЕТОВ

филология ғылымдарының кандидаты

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

ТҮРКІ ӘЛЕМНІҢ КӨШБАСШЫСЫ

Мақалада Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың көп ұлтты халқымыздың ынтымағымен қатар Әлем түркілерінің бірлігін нығайтудағы атқарып жатқан еңбектері, түркі әлемінің мәдени өркенінің бүгінгі мен кешегісі, тәуелсіздікке қол жеткізген Түркі мемлекеттерінің болашағына жасаған пайымдауларына талдау жасалған.

Кілт сөздер: көшбасшы, тәуелсіздік, мәдениет, өркениет, ел бірлігі, Түркі әлемі.

XXI ғасырда Түркі әлемі ынтымақтасу, бірігу мәдени-өркениетінің дамуы арқылы ғана дүниежүзілік аренада өзіндік орнын белгілей алады. Түркі әлемін бірлестіруге барлық күштерін, саналы еңбектерін жұмсаған Бумын, Күлтегін, Білге қаған, Тоныкөк, Әз-Тәуке, Есім хан, Қасым хан, Әз-Жәнібек, Абылай хан және Ататүрік, Мұстафа Шоқай бабаларымыз бен Алаш зиялыларының ел бірлігін сақтауда жүргізген қажырлы еңбектері, бүгінгі тәуелсіздігіне қол жеткізген Түркі әлемінің өсіп-өркендеуіне орасан зор ықпалын тигізді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың көп ұлтты халқымыздың ынтымағымен қатар Әлем түркілерінің бірлігін нығайтудағы атқарып жатқан еңбектерін бүкіл әлемнің саясаткерлері мен қоғам қайраткерлері де мойындап отыр.

Түркі әлемінің көрнекті қоғам және мемлекет қайраткері Намык Кемал Зейбек Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев туралы айтқан ой пікірлерінде: «Қазақстан – байырғы түріктердің (прототүріктердің), сақтардың, көктүріктердің атамекені. Қазақ халқы – сол байырғы түріктердің, сақтардың, көктүріктердің тікелей ұрпақтары. Қазақ рухы – ғасырлар бойы араласып қалыптасқан түркі тайпалары мен халықтарының шыңдалған тарихи шындығы. «Қазақ сөзі – ержүрек, еркін, оңайлықпен бас имейтіндер» десе, осынау бір түркілік рухтың әсері барлық игі бастаманың басы болып отырған Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев – Қазақстанның дана басшысы... Оның бойында Білге Қағанның ақылы, Күлтегіннің жүрегі бар», – дейді. «Естен шығаруға болмайтын бір нәрсе, – деп ескертеді Намык Кемал, – жүйе дұрыс болғанымен, оны басқарып отырғандардың кісілігі мен қасиеті өте маңызды. Міне, бұл жағынан Қазақстан – бақытты ел. Президенттік жүйе дұрыс, егер басында Нұрсұлтан Назарбаев сияқты басшы болса... Нұрсұлтан аға – өте тәжірибелі, білгір, дана, ақылды және жоғары қабілет иесі, лидер.

Бір Европа журналы Нұрсұлтан ағаны «Қытай мен Ресей арасында жортқан көкжал» ретінде танытқан болатын. Көкжал, Көкбөрі Қазақстанда киелі саналады. Бұл таным қазақ рухына да сай» [1], - деп Қазақстандағы президенттік жүйесіне зор баға береді.

XX ғасырдың соңында Кеңес Одағының ыдырауына байланысты Түркі әлемінің тарихи-саяси тағдырында жаңа кезең туды. Дүниеге Түркиядан басқа тәуелсіз бір топ түркі мемлекеттері келді. Төлтума болмысымызды танудың қайнарларына қайта оралдық, рухани-мәдени, қоғамдық-саяси кеңістігіміз кеңейді.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Тарих толқынында» (1999) кітабында: «Кеңес Одағы ыдырап, тарап кетуіне байланысты түркі халықтарының дамуындағы жаңа кезең басталды. Арада мың жарым жыл уақыт өткенде түркі елінің тап жүрек тұсында тәуелсіз жаңа мемлекеттер пайда болды. Провинциялық шет аймақтар саналатын Орта Азиядағы елдер мен Азербайжан осы заманғы дүниежүзілік тарихтың тініне қоса өрілген тәуелсіз дербес мемлекеттерге айналды. Түркілер тарихынан жалшылама болса да, азды-көпті хабары бар адамның қай-қайсысы да осы бір мәдени, тарихи және тілдік қауымдастықтың бұдан былайғы тарихы туралы зор үмітпен бұрын тарихта теңдесі жоқ үлкен мемлекет құрған, отаршылдық тарихының тар жол тайғақ кешу азабын тартқан, тоталитарлық қоғамның қиын-қыстау күндеріне төзе білген түркі әлемі тап қазір сапалық жаңа дамудың тарихи перспективасымен бетпе-бет келіп тұр – енді ол түркі халықтарының тәуелсіздік туралы, дербес мемлекет құру туралы ғасырлар бойы армандап келген мақсатын жүзеге асырып, оны нақты мазмұнмен толықтыра түсетін кезеңге жетті.

Сонымен қатар ұлттық мемлекеттік құрылыстың барысында пайда болатын табиғи қарама-қайшылықтарды жеңе отырып, одан әлдеқайда кең көлемді проблемаларды да айқын көре білу қажет, ал ол проблемаларды шешу егемендікті нығайта түсу міндеттерін нақты іс жүзінде орындап шығуға көмектесетін болады» [2], – деп көрегендікпен алысты болжап, пайымдап айтқан әрбір сөз Түркі әлемінің болашағына жол сілтеп тұрғандай. Елбасының «түркі елінің тап жүрек тұсында тәуелсіз жаңа мемлекеттер пайда болды», «бұрын тарихта теңдесі жоқ үлкен мемлекет құрған», «отаршылдық тарихының тар жол, тайғақ кешу азабын тартқан», «түркі әлемі тап қазір сапалық жаңа дамудың тарихи перспективасымен бетпе-бет келіп тұр», «түркі халықтарының тәуелсіздік туралы, дербес мемлекет құру туралы ғасырлар бойы армандап келген мақсатын жүзеге асырды» деген аталы сөздері, Түркі әлемінің жаңа интеграциялық-инновациялық жолға бағыт алғандығын айқындай түседі. Елбасы тек Қазақстан халқының ғана емес, тәуелсіздігіне қол жеткізген түркі халықтарының да тағдыр-тауқыметіне, болашағына да бей-жай қарай алмайтынын «Тарих толқынында» кітабында жан-жақты ой-толғаныстарымен білдірген.

Түркі тектес үлкенді-кішілі халықтар жан-жақты дамып, барған сайын бір-бірімен қарым-қатынастары нығая түсуі қажет. Осы байланыстар саяси, экономикалық және мәдени, ғылыми бағыттарда іске асуы керек. Қазіргі дербес түркі мемлекеттердің арасындағы барыстың нышандары нығая түсуде.

Түркия, Қазақстан, Өзбекстан, Түркіменстан, Әзербайжан, Қырғыз елдерінің достық пен бірлікке негізделген стратегиялық әріптестігі жылдан-жылға артып келеді.

Елбасының «Тарих толқынында» еңбегінде: «Осыдан екі мың жыл дерлік бұрын біздің жерімізде дамыған мал шаруашылығы мен егін шаруашылығын бір-бірімен шебер ұштастырған өзіндік бірегей андронов мәдениеті пайда болды. Арийлер деген атпен ұлы мәдениеттер жасап, ұлы мемлекеттер құру үшін бір кезде Үндістанға қарай бет алған тайшалар тап сол андронов мәдениетінің иелері еді. Қазақстанның сақ тайшалары андронов жасаушы халықтың «Авестада» айтылатын арий, тур, дах және дайлардың тікелей ұрпақтары болып табылады. Мұндай даусыз қорытындыны андронов және сақ мәдениеттері арасында өзара байланыстың тікелей жүйесі бар екенін ташқан археолог ғалымдар мен қола дәуіріне қатысты сақ заманындағы халықтардың генетикалық тұрғыдан олардың мұрагер жалғасы екенін анықтаған антрополог ғалымдар дәлелдеп отыр.

Қазақ даласын мекендеген тұрғындар арасында сақ дәуірінен бастап бет-бейне жағынан Орталық Азиядан шыққанын көрсететін моңғол тұрпатты аралас адамдар пайда болды» [3], – дейді. Елбасының ғылыми-тарихи деректері «Қазақ даласы – Ұлы Түркі елінің қара шаңырағы» болғандығын дәйектей түседі.

Қазақ ақыны М.Жұмабаев та:

«...Көп түрік енші алып тарасқанда,

Қазаққа қара шаңырақ қалған жоқ па» [4], – деп жазған еді.

Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев өзінің «Тарих толқынында» атты тарихи толғауында тәуелсіздікке қол жеткізген түркі мемлекеттерінің болашақтағы мәдени өркениеттерінің дамуымен бірігуіне байланысты ой-пікірлерінде: «Біздің ойымызша, түркі әлемінде бұл проблемаларды табысты шешудің алғышарттары әбден жеткілікті. Тарихи дамудың ғасырлар бойы қалыптасқан алуан түрлі этностық-мәдени жүйелері, ұлттық бейнелер болмысының әр қилы әлемдердің кезек күттірмейтін өзара тіл табысу, пәтуаға келу қажеттігі бұл проблеманы қазіргі тарих деңгейіне дейін көтеру керектігін көрсетіп отыр. Оған тәуелсіз түркі мемлекеттерінің барлығы да мейлінше құқықты жағдайда қатысуға мүдделі болуға тиіс.

Түркі әлемі өкілдерінің қазіргі ұлттық сана-сезімінің деңгейі бұл міндетті ойдағыдай шешуге мүмкіндік береді. ...Түркі әлемі барлық уақытта да әртүрлі халықтар мен мәдениеттерді бір-бірімен байланыстыратын дәнекер буын болып келді» [2], – дейді. Сондай-ақ Елбасы, бүгінгі

тәуелсіздікке қол жеткізген Түркі әлемі тарихи дамудың ғасырлар бойы қалыптасып келген қарым-қатынасына орай Қытай, Ресей, Араб-Иран, Батыс мемлекеттерімен мәдени-өркениет кешендерінің арасындағы байланысты қамтамасыз ететін, мәдениеттерді өзара байыта түсетін маңызды көшір қызметін мінсіз атқаратынына сеніммен қарайды.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев қазіргі түркі әлемі уақыт өткен сайын өзара тығыз бірлесе түсіп, өздерінің мәдени мол мүмкіндіктерін танытып, өзіміздің алдымызда тұрған тарихи міндеттің соншалық асыл екенін жете түсіну орасан зор жауапкершілік жүктейді және оны орындаудың үрдісінен шығу үшін барлық күш-жігерді түгелдей жұмылдыруды талап ететіндігін [2] баса ескертеді. Түркі әлемі биік деңгейге көтерілу үшін қазіргі қатыгез тарихтың тулаған толқындарында біржола жоғалып кетпеуіміз үшін өзара бас қоса отырып, біртұтас мәдени-өркениет кешенін құру мақсатымен түркі әлемінің тұтастығын нығайта беру қажет. Түркі халықтары жұмылған жұдырықтай болып біріккен кезде геосаяси өмірге тең құқықты субъект ретінде ықпал ете алады.

Түркі халықтары, тіпті түркі емес халықтар да өзгелерден іргені аулақ салу мәдени –тұйықтыққа және тоқырауға ұрындыратыны ақиқат.

Әрбір мәдени өркениеттердің бір-бірімен жанасып, ортақ тіл тауып араласуы арқасында ғана өзінің дербес тұтастығы мен ұқсастығына қайта қол жеткізе алады, өзінің бұрынғы бастауларына қайта оралады. Түркі әлемінің мәдени өркениетінің дамуы мен бірлігі жыл өткен сайын қарқын алып келеді. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың сан қырлы саясатының арқасында Түркі мемлекеттерінің интеграциялық қарым-қатынастары нығая түсуде.

Тәуелсіздігіне қол жеткізген Түркі мемлекеттерін бірінші болып мойындаған туысқан, түбі бір Түркия Республикасы болды. Қазақстанмен тарихи байланысы тереңде жатқан Түркия бүгінде еліміздің Еуразия құрлығындағы маңызды әрі сенімді әріптес болып табылады. Екі ел арасындағы екіжақты қатынастардың қырқынды дамуы Қазақстан мен Түркия ұстанымдарының ұқсастығы көпжақты ынтымақтастық мәселелерінің кең ауқымы бойынша өзара түсіністікті қамтамасыз етуге негіз болуда. Бұл ынтымақтастық Біріккен Ұлттар Ұйымы, Европадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы, Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес, Ислам ынтымақтастық ұйымы, Түркі кеңесі, ТҮРКСОЙ және басқа бірлестіктер шеңберінде Елбасының салиқалы саясатының нәтижесінде ойдағыдай дамып, өркендеп келеді.

Түркия басшылығы Қазақстанның Түркі кеңесін құру идеясын іске асырудағы маңызды рөліне, сондай-ақ Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасымен Түркітілдес мемлекеттер ынтымақтастық Кеңесі, Парламент Ассамблеясы, Ақсақалдар алқасы, Астанада Түркі академиясы құрылғанын жоғары бағалайды. Анкара түркітілдес мемлекеттермен ортақ тіл, дін, тарих,

және мәдени құндылықтарға негізделген қатынастарды одан әрі тереңдетуді және жалшытүркілік интеграция үрдісін нығайтуды құптайды.

Тарихтың қазіргі даму кезеңінде әлемнің күшті мемлекеттері, тіпті дүниежүзілік державалар да экономикалық және мәдени интеграция мәселесіне терең мән береді. Бұл тұрғыдан Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев қазіргі күрделі геосаяси және геэкономикалық халықаралық жағдайда кез келген елдің жалғыз, жеке-дара дами алмайтынын шегелеп айтып, тарихи-мәдени және географиялық-экономикалық тұрғыдан мүдделес елдермен одақ құрып, аймақтық деңгейде бірлесу мәселесіне ерекше назар аударуда.

Түркі әлеміне танымал қайраткер Намык Кемал Зейбек Қазақстанның тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Түркі әлемінің мәдени-өркениетін дамытып, біріктірудегі саяси ізгі қадамдарын ерекше бағалап, мақалалар жазды.

«Күллі түркі дүниесі Түркістан десе елеңдеп-ақ тұрады. Оған Түрік Республикасы мәдениет министрі, Мемлекеттік министр болып қызмет атқарған жылдары аталған университетке түрлі түркі ұлт-ұлыстары балаларын жинақтау сапарында Байқалдан Балқанға дейін іссапарда жүріп өткенде анық көзім жеткен. Міне, көрмейсіздер ме, жуырда Қ.А.Ясауи бабамыздың атындағы оқу орнында бауырлас екі елдің президенттері Н.Ә.Назарбаев пен Абдулла Гүл бас ғимараттың және аурухананың тұсауын кесті. Енді құрылысы басталып жатқан оқу ғимараты, кітапхана, жатақхананың іргесін қалады. Түркиядан бірге келген әріптестерімнің шын жүректен қуанғанын көріп, мына мен – түркістандық Намык Кемал Зейбек жүрегім жарыла қуанайын бір! Өзім бірсыпыра жыл басқарған оқу орны үшін – бір, Түркістан үшін – екі қуандым. Университеттің құрметті профессоры қатарына қабылданған сәтінде мәдениет сарайында Абдолла Гүл тебіреністі сөз сөйлей келе «Нұрсұлтан Назарбаев – түркі текті мемлекеттердің көпбаспысы! Мен бұл бағалау пікірімді Н.Ә.Назарбаев Түркияда ресми сапарда болған кезінде де айтқанмын, бүгін де қайталап айтамын!» деді де, билік символы – асатаяқ сыйлады. Бұл Қазақстан Республикасы Президентіне берілген тарихи баға болатын. Расында Түркияда қазіргі әлемдік саясаттан хабары бар ізгі көңілді адамдардың бәрі де Нұрсұлтан ағамызға ерекше ықыласты. 2007 жылы Н.Ә.Назарбаев Түркияда сапарда болған кезінде «Радикал» (2.10.2007 ж.) газеті бетінде «Біздің де Жумхурбашканымыз» деген мақала жаздым. Демек, Н.Ә.Назарбаев – біздің де Елбасымыз деген сөз. Сол ықыластылықты біздің Президентіміз Абдулла Гүл «Түркі мемлекеттерінің көпбаспысы» деп, үдетіп алып кетіп отыр. Түркия Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халықаралық аренадағы, оның ішінде күллі түркі дүниесіндегі тарихи қызметін өте дәл бағалап айтып отыр деп білемін.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың қамқорлығы мен іскерлік қайраткерлігі арқасында Астанада Мұстафа Кемал Ататүрікке тамаша ескерткіш орнатылды. Мен түрік азаматы ретінде қуандым. Сол сәттерден бастап Н.Ә.Назарбаевқа Түркияда бір ескерткіш қойылса деген ойда болдым. Өйткені, ол Ататүрік аманатын алғы күнге алып барушы. Түркі дүниесінде соны жүзеге асырушы, көшбасшысы болып отыр ғой. Астанада Түркия Президенті Абдулла Гүл Н.Ә.Назарбаевқа Анкара қаласында тамаша ескерткіш орнатылатынын айтқанда мен арманым жүзеге асатынына қуандым. Қазақта бір өлең бар екен: «Бір саусақ тіпті де, Іле алмас жіпті де!» деп келетін. Бір түрік мемлекеті, бір ғана саусақ, ал 10 түркі мемлекеті ынтымақты болса, алмас асуы, бағындырмас биігі болмас еді ғой. Осындай ізгі арман Ататүрікте болған. Осындай ізгі ойды жүзеге асыруда Н.Ә.Назарбаев жолбасшылық жасап отыр. Олай болса, Нұрсұлтан Назарбаев – түркі мемлекеттерінің көшбасшысы. Көшбасшыға Анкарада тамаша ескерткіш орнатылса орынды-ақ» [3], – деген Намык Кемал Зейбектің арманы орындалып, Түркия астанасы Анкарада Елбасына орнатылған ескерткіш асқақтап, түркі әлемін бірлікке, ынтымаққа, достыққа шақырып тұрғандай. Арғы бабаларымыз Білге қаған, Күлтегін, Тоныкөк, Өз-Тәуке, Қасым, Есім, Өз-Жәнібек, Абылай хандармен, Ататүрік, Мұстафа Шоқай және Алаш зиялыларының Түркі әлемін біріктірудегі ерен еңбектерін бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев нық сеніммен жалғастыруда.

Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев Түркі әлемінің туын көтеріп тума ретінде танылғаны талассыз. Түркі әлемін біріктіруде Елбасының сарабал саясатын Орта Азиялықтар да, Анадолы даласындағылар да, Қап тауындағы әзербайжан бауырлар да бір ауыздан мойындайды.

«Намык Кемал бір сәт Нұрсұлтан Назарбаевпен алғаш қалай диалогтасқанын еске алады. 1990 жылы Қазақстанға бірінші рет келуі еді. «Түркияда қанша қазақ бар» деп сұрайды Нүрекең. Ол кезде Түркия халқының саны 57 миллион болатын. «Түркияда 57 миллион қазақ бар», – деп жауап берді Намык. «Әлемде 160 миллион түркімен бар, 160 миллион әзірбайжан бар, 160 миллион татар бар, 160 миллион башқұрт бар, 160 миллион түрік бар. Атымыз қалай аталса, олай аталсын, біздің тіліміз, дініміз, тарихымыз бір», – дедім.

Нүрекең күлді. Менің ойымды ары қарай сабақтап: «жақсылап есептеңіз, біз 160 миллионнан көп болуымыз керек», - деді.

Шындығында біз 200 миллион едік.

Намык Кемал осы бір ойдың жетегінде отырғанда залда отырғандар ду қол шапалақтап орындарынан тұрды. Елбасы сөзін аяқтап орнына қарай кетіп бара жатқан еді. Намык Кемал оны көзбен ұзатып тұрып: «Нүрекең шын мәнінде көреген саясаткер», – деді іштей. Және өзі шапалақ ырғағымен «Қазақстан мәңгі жасасын!» [1] – деді. Түркі әлемінің көрнекті қоғам және

мемлекет қайраткері Қазақстан Президентінің «Бейбітшілік және рухани келісім сыйлығының иегері» Намық Кемал Зейбек Елбасының түркі әлемін біріктірудегі көреген саясаткерлігін жоғары бағалайды.

Түркі әлемінің мәдени өркениетінің бүгінгі мен кешегісін, тәуелсіздікке қол жеткізген Түркі мемлекеттерінің болашағына талдаулар, пайымдаулар жасаған Елбасының «Тарих толқынында» еңбегінде: «VI ғасырда Евразиядағы тарих сахнасына жаңа тарихи тұлға – Түркі қағанаты – Түркілердің далалық империясы шықты. Ол өзінің гүлденіп өсуінің шырқау шегіне жеткен кезінде Қиыр Шығыстағы Кореядан Қара теңіздегі Қырымға дейінгі орасан зор шетсіз-шексіз кең-байтақ аумақты алып жатты. IV–VIII ғасырлардағы жылнамалар Европада түркілердің алғашқы легі аварлардың, бұлғарлардың, суарлардың, хазарлардың пайда бола бастағанын жазады. Содан кейін шығыстан батысқа қарай оғыз-печенектер, түркілер, салжұқтар, сондай-ақ қарлұқтар, қыпшақтар (половецтер, құмандар), қырғыздар ағылды. Түркі тайпалары Қазақстан мен Орта Азияның мол аумағын мекенде қалды да, Иран мен Закавказьеге басып кіре бастады. Ал, XI ғасырда олардың бір бөлігі (оғыздар мен түркімендер) Кіші Азияға қоныс аударды. Қысқасы түркі тайпалары осылай тарала келіп, бірге-бірге отырықшылыққа көшкеннен және жергілікті халықтармен араласа бастағаннан кейін, ал кейде көпшелі өмір салтын сақтап қала отырып, шығыстағы якуттардан (сахалардан), тувалықтардан, алтайлықтардан, қазақтардан, ұйғырлардан бастап, батыстағы шуваштара, гагуыздарға, Еділ мен Қырым татарларына, құмықтарға, қарашайларға, балқарларға және түріктерге дейінгі халықтардың орасан зор тобы құрылды... Біздің арғы ата-бабаларымыз Қиыр Шығыстан Батыс Еуропаға дейінгі, Сібірден Үндістанға дейінгі аумақты алып жатқан мемлекеттердің дамуында екі мың жыл бойы елеулі рөл атқарып келді. Орасан зор, кең-байтақ аумақта қоныс аударумен болған көпшелілер Евразияның этностық және мемлекеттік бет-бейнесін бір емес, бірнеше рет өзгертті» [2], – деп жазды автор. Нұрсұлтан Назарбаев түркі рухының сершінді қажыр-қайратының түп-тамырын олардың бойына ұлы дала ерекше рух пен дүниетанымның қалыптастырғанымен байланыстырады.

Елбасы өз туындысында арғы ата-бабаларымыздың үш түрлі күш-қуаттылығына «жұмылған жұдырықтай бірлік, шаруашылық жүргізудің сол кездегі озық тәсілі, қарулы күштерді неғұрлым тиімді ұштастыра білу, түркілердің орасан зор мемлекеттер құруына және сол арқылы дүниежүзілік тарихтың даму барысына ықпалды әсер етуінің мүмкіндіктеріне» [2] ерекше мән берген. Елбасы тәуелсіздігіне қол жеткізген Түркі мемлекеттері «жұдырықтай бірліктің», «шаруашылық жүргізудің озық тәсілі», «әскери өнердің тиімділігі» арқылы ғана мол мүмкіндіктерге қол жеткізе алатынына назар аударғанды.

Түркі әлемінің рухани қазынасы болып саналатын эпостар «тар жол, тайғақ кешу» дәуірінде де елдің басын біріктіруде орасан зор қызмет етті.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің «Тарих толқынында» кітабында да Түркі Әлемінің эпостарының күдіретті күшін ерекше атап өтеді.

«Әлемнің эпостары – қазіргі түркі тектес халықтардың тарихы мен мәдениетінің біртұтас екендігін терең түсініп, жете сезіну үшін теңдесі жоқ құнды қазыналар. Сонау есте жоқ ежелгі замандардан бері бауырлас түркі халықтарының асыл қазынасы болып табылатын эпостар олардың даму тарихындағы небір қиын-қыстау кезеңдерде халықпен бірге жасасып, бірге сақталып келді. Түркі әлемінің мұрагер ұрпақтары бір-бірінен өздерінің ерік-жігерінен тыс қол үзіп, көз жазып қалған тар замандардың өзінде де эпос түркі халықтарының басын біріктіруге қызмет етті» [2], – деп жазған Елбасы «Тарих толқынында» кітабында. Қиын-қыстау, тар замандардың өздерінде түркілер өздерінің жалпы тарихи сана-сезім естелігін, рухани бірлігі мен жалпы мәдени тұрғыдан алғанда ұқсастығын сақтап қалды.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Кеңес Одағы ыдырап, тәуелсіздікке қол жеткізген күннен бастап бауырлас Түркия, Өзбекстан, Қазақстан, Әзірбайжан, Түркіменстан т.б. түркі тілдес елдермен мәдени-экономикалық байланыстарын нығайта түсті. Ата-бабалар аңсап өткен тәуелсіздікке Түркі мемлекеттері еркіндік пен азаттық жолында талай тар жол, тайғақ кешуден өтті. Тәуелсіздік дегеніміз – елдің егемендігі, мемлекеттің дербестігі, халықтың бостандығы, адамның азаттығы, ой-сананың еркіндігі.

Кеңестер Одағы тұсында да Түркі мемлекеттерінің тәуелсіздігін аңсаған арман, тілек жоғалмады. Түркі халықтарының аңсап өткен арман-тілектері де орындалды. Түркі әлемі тәуелсіздігіне, егемендігіне қол жеткізді.

Көрші, бауырлас Өзбекстан мемлекетінің Президенті Ислам Каримов 1993 жылы Төле би, Қазыбек би, Әйтеке билерді еске алу салтанатында «Біздің базарымыз да бір, мазарымыз да бір» деп Ордабасы биігінде тұрып айтқан бұл сөзі осыдан бес ғасырдан астам уақыт бұрын ешкі бөліскен туысқан халықтардың жақындығын айғақтайды.

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақ, өзбек, түркімен, қырғыз, қарақалшақ халқының түркітілдес болуы, олардың бүкіл қазақстандық – ортаазиялық аймақта сонау ежелгі замандардан бері қарай этногенетикалық және мәдени үрдістер кезінде ұдайы өзара байланыста болып келгенін айқын көрсетеді. XV ғасырдың аяқ кезінен бастап қазақтар, өзбектер және басқа да халықтар этостық тұрғыдан бір-бірінен бөліне бастады. Мұның өзі көптеген ғасырлар бойы жүріп келген этногенетикалық терең үрдістердің нәтижесі» [5], – деп түйіндейді.

«Адам мен адамды, халық пен халықты, мемлекет пен мемлекетті жалғастырап ең берік дәнекер – мүдде жақындығы. Бүгінде орталық Азияда қоян-қолтық жатқан бауырлас елдердің бәрінің мүддесі біреу. Ғасырлар бойы күтіп, әзер қол жеткізген азаттықтан айрылып қалмау. Ол үшін ішкі

татулықты да, сыртқы татаулықты да көздің қарашығындай сақтай білу» [5], – дейді Елбасы Н.Назарбаев.

Болашақты алыстан болжайтын көреген саясаткер Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев түркі тілдес халықтардың саяси, экономикалық тәуелсіздікті нығайту, төл ерекшеліктерді сақтау, ресурстық мүмкіндіктерді пайдалану, жүйелі дамудың өзектіліктерін ескертіп отырады.

Бауырлас Өзбекстан, Қырғыз еліндегі тұрақсыздыққа Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев бей-жай қарап отыра алмады. 2010 жылғы сәуір оқиғалары кезінде «Евроњьюс» телеарнасына шұғыл сұхбат беріп, туысқан елдегі тұрақсыздық пен тонаушылықты сынға алды. Қырғызстандағы қатерлі шиеленіске тікелей араласқан Елбасына Қырғыз ағайындар шексіз алғыс сезімін білдірді. Нұрсұлтан Әбішұлының шын мәнінде әлемдік саясаттың ірі тұлғасы екендігін танытты.

Елбасының ара ағайындық еңбегін Тәжікстан Президенті Эмомали Рахмон ерекше бағалап: «...өз елін болашаққа сенімді бастап бара жатқан, бүкіл әлем мойындаған басшы бар, көпұлтты, көптілді, көпдінді елде осы жылдардың барлығында да бейбіт өмір салтанат құрып тұрғанның өзі-ақ бақыт. Осы айтқаным сеніңдер. Біз мұны білеміз» [3], – деп шын жүректен айтуы Елбасының ұлы саясаткерлігін айқындай түседі.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев Жастар мәселесін әсте бір сәт естен шығарған емес. Тәуелсіздігіміздің тірегі – жастар. Елбасы жастарға сенеді. Біздің елдеріміз әлемдік, жалшыадамзаттық өркениет арнасында дамысын десек, ең бастысы – балаларымыз баяғы бабаларымыздай өр де ер болып өссін десек, рухани ықпалдастықтың мән-маңызын ұмытпағанымыз абзал. Поэзия әлемінде айрықша із қалдырған ақын Мағжан Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» [6] деп деп жырлағанындай, Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев Бішкекте: «жастарымыздың арасында «түркі әлемі» түсінігін қалыптастыру керек» деген аталы сөзі, түркінің бүгінгі ұрпағына, жастарына сенім арту, болашаққа сенім арту.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен айтылған Орталық Азия мемлекеттерінің ортақ экономикалық кеңістігін құру идеясы, тек әлі де бауырлас елдердің басшыларынан түсіністік табылмаса да болашақта Түркі әлемі мемлекеттерінің қолдайтынына сеніміміз мол. Түркі әлемі тек бірігуі керек. Сонда ғана оның интеграциялық мәдени-экономикалық дамуы артатыны ақиқат.

Әлемдік тарихта кемеңгер көрегендіктер үлкен рөл атқарады. Саясаткердің ой-көкжиегі мен ерік-жігері уақыттан озып, қоршаған органы өзгергеді, таптаурын түсініктерді бұзды және мүмкіндіктер шегін ұлғайтуы ықтимал. Осы тұрғыдан алғанда, Нұрсұлтан Назарбаевтың Түркі әлемінің бірлігі, дамуы мен мәдени өркендеуін Еуразия кеңістігімен байланыстыра қарастыруы оның көреген саясаткер екендігін айқындай түседі. Бұл ретте әлемдегі айтулы саясаткерлердің бірі, сингапурлық реформалардың атасы Ли

Куан Ю: «Президент Назарбаев – бірқатар республикалардың басшыларының ішіндегі аса ірі тұлға. Қазақстан көшбасшысы ретіне қарай қатал, өмірге бейім, пашпаң және батыл адам. Бұрынғы Одақ республикалары бағалап мойындағандай ұнамды да талантты және табанды көшбасшы. Республиканы Назарбаев басқарып тұрғанда Қазақстанның табысқа жету мүмкіндігі айтарлықтай мол екені сөзсіз» [7], – дейді.

Қазақстан Президенті өзін прагматик саясаткер ғана емес, екі жүз жылдықтың, яғни өткен XX ғасыр мен жаңа XXI ғасырдың тоғысында пайда болған жаңаша өркениеттің мән-мағыналарын терең түсініп, қабылдай білген аса көрнекті стратег ретінде көрсете білді.

Ресей Федерациясының бұрынғы Президенті Д.А.Медведев: «Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев – мойындалған ұлттың көшбасшысы, өмірлік тәжірибеге бай, бойында сарқылмастай күш-қуаты және іскерлік қабілеті бар Әлемдік деңгейдегі саясаткер. Ол шын мәнісінде де өз отанында және сыртқы жерлерде де үлкен беделге ие. Нұрсұлтан Әбішұлының Ресей мен Қазақстанның стратегиялық әріптестігінің қалыптасуы мен дамуына қосқан үлесі орасан зор» [8], – деп жоғары бағалайды.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың ұлы саясаткерлігі, кемеңгерлігі туралы жазылған «Кемеңгер» (2010) аталатын кітапта Елбасына айтылған жылы лебіздерде оның саясаткерлік, көшбасшылық қасиеттерін ерекше бағаланған.

БҰҰ Бас хатшысы Пан Ги Мун: «Қазақстан Президентінің көреген саясаты болмағанда, бұл өңірдегі халық әлі күнге дейін сынақтардан зардап шегуі мүмкін еді», – деп Елбасының салиқалы саясаткерлігін дәріштейді. ЕҚБҰ-ның Бас хатшысы Марк Перен де Бришамбо: «Қазақстан Президенті Орталық Азияда тұрақтылық орнатуда аса маңызды рөлге ие және жаһандық қауіпсіздікті нығайту ісіне айрықша үлес қосты», – деп дәріптесе, Америка Құрама Штаттарының Президенті Барак Обама: «Қазақстан Құрама Штаттардың досы болып табылады және мен Қазақстанмен қарым-қатынасты одан әрі жақсартуға түсуге күш саламын», – дейді.

Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаевтың мақсаты – арғы ата-бабаларымыздың салып кеткен түркі әлемінің мәдени-өркениет кешендерінің арасындағы байланысты қамтамасыз ету және мәдениеттерді өзара байыта түсетін маңызды көшір қызметін дамыту.

«Білге қаған түркі халқының бірлігі үшін, түркілердің жер-суын қорғау үшін «күндіз тыным ташайды, түнде ұйықтамайды» [9], – деп қағанның ескерткіш тасында жазылғандай, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев көп ұлтты халқымыздың бірлігін сақтаумен қатар, Түрік халықтарының бірлігін сақтауда арғы ата-бабаларымыздың айтып кеткен өсиетін дамытып келе жатқан білікті саясаткер, ұлы көшбасшы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бібыраев Ш. Намық Кемал Зейбек және түркі әлемі. Түркістан, Тұран баспасы, 2004.
2. Назарбаев Н. Тарих толқынында. –Алматы: Атамұра, 1999.
3. Абдрахманов С. Түркі әлемінің көшбасшысы//Егемен Қазақстан. 25 тамыз, 2012 ж.
4. Түркістан тарихы мен мәдениеті. Ғылыми мақалалар жинағы. Түркістан, 2000, –216 б.
5. Жұмабаев М. Шығармалар. 3 томдық, 1-т., Алматы, Білім, 1995, 256 б.
6. Бизнес таймс Сингапур. 2003 ж. 10 қараша.
7. Қазақстан – Ресей. Мәңгілік достық стратегиясы. М.: Русский раритет. 2010.
8. «Асыл мұра». Түркі антологиясы. Астана, Сарыарқа, 2012. –568 б.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется рассуждения президента РК Н.Назарбаева о современных и завтрашних вопросах культурной цивилизации тюркского мира, о будущем независимых тюркских государств, и его заслугах в укреплении единства тюрков всего мира.
(Mambetov K. Лидер Тюркского мира)

SUMMARY

The article analyzes the arguments of President Nursultan Nazarbayev of today and tomorrow issues of cultural civilization of the Turkic world, the future independent Turkic states and achievements in strengthening the unity of Turkic world.
(Mambetov K. Leader of the Turkic world)

ÖZET

Yazar Kazakistan Cumhuriyeti Cümbur Başkanı N.Nazarbayev'in çok milletli Devletimizin berraberliğiyle Türk dünyasının birliğini geliştirmek yolunda sarfettiği emeği detaylı bir şekilde incelemektedir.
(Mambetov K. Türk dünyasının lideri)